

A delta-variánstól az alfa(-)hímig

Dr. Ludányi Zsófia

Nyelvtudományi Kutatóközpont, Budapest

Eszterházy Károly Katolikus Egyetem, Magyar Nyelvészeti Tanszék, Eger

A koronavírus-járványhoz kapcsolódó nyelvi változásokról már több ízben szoltunk az *Amega* hasábjain. A téma aktualitását jelzi, hogy külön nevet is kapott az ezzel foglalkozó nyelvészeti diszciplína: vírusnyelvészet, avagy virolingvisztika (Istók-Lőrincz 2020). A Nyelvtudományi Kutatóközpont nyelvi közönségszolgálatához e-mailben (tanacs@nytud.hu) és telefonon érkező kérdések is jelzik a mai magyar nyelvben zajló változásokat, új nyelvi jelenségeket.

Így például a nyelvi tanácsadó szolgálathoz forduló egyik levélíró azt szeretne tudni, hogy mi a SARS-CoV-2 – vagy az új orvosi helyesírási útmutató (Bősze 2019: 215) ajánlását követő írásmóddal: SARSCOV2 – vírus B.1.617.2 törzsének (W1), a köznyelvben is elterjedt nevén delta-variánsának a magyar helyesírási szabályok szerinti írásmódja.

Az orvosi nyelvben gyakori ún. tartozékbetűk, tartozékszámok (Bősze 2007) nem keverendők össze sem a betűjelekkel (ilyen például a *B épület*ben szereplő *B*), sem az egybetűs betűszókkal. A tartozékbetűk görög betűk is lehetnek, például: *β-thalassaemia*. A görög betűket szokás teljes formájukban is kiírni, ilyenkor is kötőjellel kapcsoljuk őket az elő- vagy utótaghoz. Nézzünk meg néhány példát az Orvosi helyesírási szótárból (Fábián–Magasi [főszerk.] 1992): *alfa-lánc*, *alfa-savó*, *béta-sugárzás*, *delta-kapcsolás*, *gamma-terápia*. A 2019-ben megjelent új helyesírási útmutató már explicit módon is megfogalmazza a korábban csak implicit

gyakorlatot: „Ha a tartozék görög betűt nem betűvel jelöljük, hanem kiírjuk, akkor is kötőjellel csatlakoztatjuk [...]” (Bősze 2019: 144).

Mindezek alapján – válaszoltuk a levélíró kérdésére – a *delta-variáns* esetében is a kötőjeles írásmódot javasoljuk, bár az írásgyakorlatban gyakori a forrásnyelvben szokásos különírást követő *delta variáns* (< *delta variant*) forma is.

Az efféle görög betűjelet tartalmazó összetételek kifejezetten az egyes szaknyelvekre jellemzők tehát, például fizikai, matematikai mennyiségek jeleiként, kémiai szerkezetre utaló előtagokként (pl. *alfa-kén*), atomfizikai elnevezésekként (pl. *béta-sugárzás*), részecskenevekként (pl. *delta-barion*), illetve csillagnevek (pl. *τ Ceti*) részeként (Laczkó–Mártonfi 2004: 389). Az általános helyesírási szótárakba, például a Magyar helyesírási szótárba (Tóth [szerk.] 2017) is csak néhány közismertebb *alfa-* (*a-*) előtagú összetétel került bele vagyla-gos írásmóddal: *alfa-bomlás* ~ *a-bomlás*, *alfa-sugárzás* ~ *a-sugárzás*.

Az Osiris-féle Helyesírási tanácsadó szótárba (Laczkó–Mártonfi 2008) bekerült továbbá a napjainkban már lényegében közismertnek tekinthető *alfa-hím* kifejezés is, kötőjeles formában, igazodva a többi görög betűs előtagú összetétel írásmódjához. Érdekesség, hogy az Édes Anyanyelvünk nyelvi ismeretterjesztő folyóirat 2016-os számában is megtaláljuk az *alfahím* összetételt az új szavak jegyzékében: „**alfahím** – vezető, vezér; olyan férfi, akit a többiek követnek” (Balázs 2016: 23). Az írásgyakor-

lat is egyértelműen az egybeírást támogatja a kötőjeles írásmóddal szemben, ez jól látszik a több mint egymilliárd szövegszót tartalmazó reprezentatív korpusz, a Magyar nemzeti szövegtár (Oravecz–Váradi–Sass 2014) taláataiból: az *alfahím* formára 158, míg az *alfa-hím*re csak 15 találatot ad az adatbázis keresőfelülete. A kötőjeles találatok között több tudományos szövegbeli előfordulás adatolható:

(1) A farkasfalka az alfa-hím és az alfa-nőstény köré szerveződő, kegyetlen szaporodási egység.

(2) A legerősebb példány lesz a vezérfarkas (alfa-hím), ő irányítja a falkát [...].

Az adatokból az látszik, hogy az *alfa-hím* is eredetileg a biológiában, etológiában stb. használt szakszó, terminus technicus volt 'vezérfarkas' jelentésben, vélhetőleg innen szivárgott át a köznyelvbe az Édes Anyanyelvünk folyóiratban adatolt, fentebb idézett, embebrekre vonatkozó jelentésben. A Google találatai alapján szaknyelvi jelentésében ritkán előfordul az *a-hím* írásmód is.

Mármost mi következik mindebből? Nyelvi tanácsadóként azt mondhatjuk, hogy a tudományos (biológiai, etológiai stb.) szövegekben, állatokra vonatkozóan javasolt a helyesírási rendszerbe illeszkedő, kodifikált írásmód, a kötőjeles forma alkalmazása (*alfa-hím*); míg a hétköznapi használatban, nem tudományos

szövegekben, férfiakra vonatkozó jelentésben írható *alfahím* formában. Ez utóbbi azonban természetesen csak javaslat, amelyet szótári kodifikációval nem tudunk megerősíteni. ■

IRODALOM

W1 = SARS-CoV-2 variants of concern as of 29 July 2021. <https://www.ecdc.europa.eu/en/covid-19/variants-concern> (2021. 08. 04.)

1. B[alázs] G[éza] 2016. Új szavak, kifejezések (88.). Nem szótározott szavak tárháza. Édes Anyanyelvünk 38/1: 23.
2. Bősze Péter 2007. Tartozékbetűk, tartozékszámok és tartozékmagyarázók az orvosi-biológiai irodalomban. Magyar Nyelvőr 131/2: 151-162.
3. Fábíán Pál – Magasi Péter (főszerk.) 1992. Orvosi helyesírási szótár. Akadémiai Kiadó – Országos Orvostudományi Információs Intézet és Könyvtár. Budapest.
4. Istók Béla – Lőrincz Gábor 2020. A virolingvisztika részterületei. In: Simon Szabolcs (ed.): 12th International Conference of J. Selye University. Language and Literacy Section. Conference Proceedings. J. Selye University. Komárno. 83–92.
5. Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2004. Helyesírás. Osiris Kiadó. Budapest.
6. Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2008. Helyesírási tanácsadó. Osiris diákszótár 1. Osiris Kiadó. Budapest.
7. Oravecz Csaba – Váradi Tamás – Sass Bálint 2014. The Hungarian Gigaword Corpus. In: Calzolari, Nicoletta – Choukri, Khalid – Declerck, Thierry et al. (eds.): Proceedings of Ninth International Conference on Language Resources and Evaluation (LREC 2014). Reykjavik. ELRA. 1719–1723. Online keresőfelület: <http://clara.nytud.hu/mnsz2-dev> (2021. 08. 04.)
8. Tóth Etelka (szerk.) 2017. Magyar helyesírási szótár. Akadémiai Kiadó. Budapest.

AMEGA FÓRUM

www.amegaforum.hu

DEBRECEN
2022. január 28-29.

PÉCS
2022. április 8-9.

BUDAPEST
2021. október 1-2.